

Aprūpes darba specifika paliatīvajā aprūpē mājas apstākļos

Lektors Soc.d. mģ. Karit. soc.d.mģ. Rita Krinberga
2022

Paliatīva aprūpe

Definīcija

- Paliatīvās aprūpes definīcija ir veidojusies daudzu gadu laikā, tāpat kā pati nozare dažādās valstīs.
- Paliatīvās aprūpes definīcija nav saistīta ar kādu orgānu sistēmu, vecumu, slimību vai patoloģiju, bet drīzāk novērtē iespējamo prognozi un specifiskas individuālas slimnieka un viņa ģimenes vajadzības.

Paliatīva aprūpe

- Tradicionāli paliatīvo aprūpi uzskata par nepieciešamu tad, kad nāve ir nenovēršama. Tagad valda uzskats, ka paliatīvā aprūpe var sniegt palīdzību jau daudz agrāk progresējošu slimību gadījumos, jau no slimības diagnosticēšanas brīža.
- Termins „paliatīvs” cēlies no latīņu valodas vārda „pallium”, kas nozīmē „maska” vai „apmetnis”.
- Šā vārda etimoloģija norāda, ka paliatīvās aprūpes pamatā ir nedziedināmas slimības „nomaskēšana vai „apsega gādāšana” tiem, kas ir „pamesti aukstumā”, jo viņus vairs nevar izārstēt.

Paliatīva aprūpe

- Jēdziens «paliatīvā aprūpe» ikdienā ienācis nesen, kaut arī tas nav svešs. Paliatīvā aprūpe ir aktīva, visaptveroša tādu pacientu aprūpe, kuriem radikālas terapijas iespējas ir izsmeltas.
- Bieži vien laiks, kas cilvēkam jāsadzīvo ar neārstējamu slimību, ir līdz diviem gadiem. Nepārtraukti sekojot terapijai, to koriģējot, slimnieks kļūst sabiedriski aktīvs un spēj pilnvērtīgi dzīvot.
- Tās mērķis ir nodrošināt pacientiem un viņu ģimenēm labu dzīves kvalitāti.
- Sāpju un citu simptomu noņemšana, psiholoģisku, sociālu un garīgu problēmu risināšana jāveic vienotas aprūpes sistēmas ietvaros.
- Cilvēki, kam nepieciešama paliatīva aprūpe, ir ļoti īpaši. Tad mainās vērtību sistēma, ir vēlēšanās izrunāties, vajadzīga sapratne un īpašas zināšanas, lai sirdzējam palīdzētu.

Paliatīva aprūpe

- Paliatīva aprūpe nav domāta pacientiem, kas slimo ar kādu noteiktu slimību. Paliatīvās aprūpes nodaļā nav "sociālo gultu", jeb tur netiek stacionēti pacienti, kuriem nepieciešama tikai kopšana vai atrašanās pēc sociālām indikācijām.
- Tā ilgst no progresējošas slimības diagnosticēšanas brīža līdz pat mūža beigām.
- Tā var būt atšķirīga laika ziņā – ilgst gadiem, nedēļām, retāk dienām. Paliatīvā aprūpe nav sinonīms terminālai aprūpei, bet ietver to, jo terminālā aprūpe ir paliatīvās aprūpes turpinājums un parasti attiecas uz slimnieka aprūpi viņa pēdējās dzīves dienās vai stundas.

Paliatīva aprūpe

- Pasaulē un arī Latvijā pēdējo gadu laikā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta nedziedināmu pacientu aprūpei slimības beigu posmā, kad nāve var tik sagaidīta tuvākajās dienās, nedēļās vai mēnešos, kad dzīve tuvojas noslēgumam un beidzas.
- Tradicionālās veselības aprūpes darbības ir vērstas uz slimības ārstēšanu un izārstēšanu.
- Paliatīvā aprūpe ir jauns pacientu aprūpes veids – kā izvēle veselības un aprūpes sistēmā, kad nav iespējama radikāla ārstēšana, bet ir nepieciešama pacienta dzīves kvalitātes uzlabošana un uzturēšana, ne izārstēšana, realizējot holistisko aprūpes modeli, pacientu uztverot kā vienotu un kompleksu sistēmu.

Paliatīva aprūpe

- 1990. gadā Pasaules Veselības organizācija (PVO) formulēja paliatīvās aprūpes definīciju: „Paliatīvā aprūpe ir aktīva un visaptveroša tādu pacientu aprūpe, kuru slimības ārstēšana nav iespējama radikāla terapija.
- It sevišķi svarīga ir sāpju un citu simptomu noņemšana, psiholoģisko, sociālo un garīgo problēmu risināšana, ko veic vienotas aprūpes sistēmas ietvaros.
- Paliatīvas aprūpes mērķis ir vislabākās pacientu un viņu ģimenes dzīves kvalitātes sniegšana.”

Galvenie principi

- Dzīves beigu posms pacientam jāpavada brīvam no sāpēm un ciešanām, labsajūtā un cieņa, starp saviem tuvajiem un mīļajiem cilvēkiem, vairāk aktualizējot dzīves kvalitāti nekā dzīves ilgumu.
- Dzīves kvalitātes galvenā mēraukla neārstējamam pacientam ir ciešanu atvieglošana un pozitīvas pārmaiņas sajūtās, kas uzlabo labklājību.
- Paliatīvajā aprūpē bieži tiek runāts par pacienta ciešanām – fiziskām un psiholoģiskām.

Galvenie principi

- Viena no paliatīvās aprūpes pamatnostādnēm, kas prasa speciālas prasmes un iemaņas, ir ciešanu mazināšana, bet tas ir netverams fenomens.
- Ciešanas tiek definētas kā individuālas, subjektīvas un sarežģītas sajūtas un pārdzīvojums, kā pieredze, kas ietver stipri negatīvas nozīmes piešķiršanu notikumam vai apdraudējuma saskatīšanu.
- Ar to saprot arī sāpju pieredzi, zaudējumu, grūtības un nepatīkamās sajūtas, ko rada fatāla slimība ilgstošā laika periodā, jo tas viss nelabvēlīgi ietekmē dzīves kvalitāti.

Galvenie principi

- Sasniegt paliatīvas aprūpes mērķi, ievērojot aprūpes teorijas būtību, ir iespējams, tikai sadarboties vairāku specialitāšu profesionāliem vienotā aprūpes sistēmā pacienta un viņa ģimenes labā.
- Paliatīvās aprūpes multidisciplināro komandu veido māsas, ārsti, māsu palīgi, sociālie darbinieki, psihologi, garīdzniecības pārstāvji, farmaceiti, dietologi un citi veselības aprūpes speciālisti, kā arī brīvprātīgie.
- Lai nodrošinātu kvalitatīvu komandas darbu, starp tās dalībniekiem jābūt labai savstarpējai komunikācijai, kur ikviena atbildība tiek noteikta atkarībā no pacienta noteiktajām un izvēlētajām prioritārajām vajadzībām un individuālās situācijas.

Galvenie principi

- Tā kā aprūpe ir ilgstoša un pacienta vajadzības mainās, tad komandas dalībnieku lomas nevar tikt strikti definētas, jo ikvienas, kas attiecīgā momentā ir saskarē ar pacientu vai viņa ģimeni, sniedz vislabāko iespējamo aprūpi, lai atvieglotu situāciju.
- Piemēram, tā var būt māsa, kas dod padomu izmisušajai ģimenei, vai tas ir kapelāns, kas palīdz pacientam ieņemt ērtu stāvokli un pasniedz ūdens glāzi.

Galvenie principi

- Paliatīvās aprūpes politikai jābalstās uz vērtībām: cilvēktiesības, demokrātija, pacienta tiesības, cilvēciska cieņa, sociāla vienlīdzība, solidaritāte, vienādas abu dzimumu iespējas, un izvēles brīvība.
- Paliatīvā aprūpes ir veselības aizsardzības vitāla un integrāla sastāvdaļa. Tās attīstības iespējas un funkcijas jāietver nacionālās veselības aizsardzības stratēģijā.
- Jebkurai personai, kurai ir nepieciešama paliatīvā aprūpe, tā jāsaņem bez kavēšanās un tādā vidē, kas pēc iespējas atbilst slimnieka vajadzībām un vēlmēm.
- Paliatīvās aprūpes mērķis ir panākt un saglabāt cilvēkam optimālāko iespējamo dzīves kvalitāti.
- Paliatīvajai aprūpei jāapmierina ar progresējošo slimību saistītās fiziskās, psiholoģiskās un garīgās vajadzības. To nodrošina prasmīgas, pietiekami labi apgādātas, interdisciplināras, daudzprofesionālas komandas locekļu koordinēta sadarbība.

Galvenie principi

- Ja tiek konstatēti jauni slimības simptomi, tie jāārstē, ja cilvēks to vēlas. Tos var neārstēt, ja tie neietekmē cilvēka dzīves kvalitāti, turpinot sniegt kvalitatīvu paliatīvo aprūpi, kāda viņam iespējama noteiktos apstākļos.
- Paliatīvai aprūpei jābūt vispārpieejamai, to nedrīkst ietekmēt slimības veids, cilvēka atrašanās vieta, sociāli ekonomiskais stāvoklis vai citi faktori.
- Paliatīvās aprūpes izglītība jāiekļauj visu attiecīgo profesionāļu mācību programmās.
- Jāsāk pētījumi, kā uzlabot aprūpes kvalitāti. Visas paliatīvās aprūpes metodes jācenšas balstīt uz attiecīgiem zinātniski pētnieciskiem datiem.
- Paliatīvai aprūpei jāpiešķir pietiekami finansiālie līdzekļi.
- Tāpat kā visos citos medicīniskās palīdzības sektoros, veselības aprūpes darbiniekiem jārespektē slimnieka tiesības, profesionālie aprūpes standarti un prasības.

Galvenie principi

PVO, skaidrojot definīciju, ir noteikumu paliatīvās aprūpes pamatnostādnes:

- nodrošināt sāpju un citu ciešanu simptomu atvieglošanu;
- apstiprināt dzīvības vērtību un uzskatīt miršanu par dabisko procesu, nepaātrinot un neaizkavējot nāves iestāšanos;
- apvienot vienā veselā kompleksā paliatīvās aprūpes psiholoģiskos un garīgos aspektus;
- sniegt atbalsta sistēmu, lai palīdzētu cilvēkam dzīvot tik aktīvi, cik vien iespējams, līdz pat nāvei;
- sniegt atbalsta sistēmu, lai palīdzētu ģimenei cilvēka slimības laikā tikt galā ar problēmām, kā arī pārvarēt smago zaudējumu;
- lietot komandas metodi, lai risinātu cilvēka un viņa ģimenes vajadzības, ietverot padoma sniegšanu smaga zaudējuma gadījumā, ja tas ir nepieciešams;
- uzlabot dzīves kvalitāti un pozitīvi ietekmēt slimības norisi.

Galvenie principi

- Divi svarīgi paliatīvās aprūpes uzdevumi ir sociālais un psihoemocionālais atbalsts pacientam un viņa tuviniekiem slimības laikā, tuviniekiem tas nepieciešams arī pēc pacienta nāves.
- Atbalsta nepieciešamību un apjomu speciālisti nosaka individuāli.
- Sabiedrība, arī PA cilvēki un viņu ģimenes locekļi, jāizglīto tā, lai rastos izpratne par paliatīvās aprūpes nozīmi un tās iespējām.

Paliatīvās aprūpes svarīgākiem virzieni

- Jāpievērš uzmanība pārmaiņām, kas var liecināt par slimības progresēšanu.
- Piederīgajiem jāsniedz izsmeļoša informācija par cilvēka stāvokli, jābrīdina par termināla stāvokļa tuvošanos.
- Jāuzklausā piederīgo viedoklis, laikus jāatceļ nevajadzīgas terapijas pasākumus.
- Pēc cilvēka nāves sniegt morālu atbalstu piederīgajiem (ārzemēs to veic sociālais darbinieks līdz 1 gadam, Latvijā – par to šobrīd tiek diskutēts).

Vide un pakalpojumi

1. Paliatīvā aprūpe var notikt:
 - mājās;
 - sociālās aprūpes institūcijās;
 - veco ļaužu pansionātā;
 - slimnīcā;
 - hospisa.

Vide un pakalpojumi

2. Paliatīvā aprūpe ir interdisciplinārs un multiprofisionāls pakalpojums. Paliatīvās aprūpes sniedzēji rūpējas par cilvēka vajadzībām, tajā pat laikā piesaistot brīvprātīgos kopējus, piemēram, ģimenes locekļus. Lielbritānijā Nacionālā hospisu un specializētās paliatīvās aprūpes dienesta padome ieteikusi šādu komandas sastāvu, kas strādātu pilnu, nepilnu vai epizodisku darba laiku:

- fizioterapeits;
- darba terapeits;
- sociālā darba speciālists;
- speciāli apmācīti darbinieki pacienta, viņa piederīgo un psihosociālo problēmu risināšanai;
- garīgās aprūpes koordinators;
- runas un valodas speciālists;
- dietologs;
- farmaceits;
- brīvprātīgā darba koordinators;
- pasniedzēji;
- bibliotekārs;
- atbilstoša līmeņa administrācija, sekretariāts un cita veida atbalsta struktūras.

Vide un pakalpojumi

- Medicīniskais personāls nodrošina slimības simptomu mazināšanu, dažādas atsāpinošanas metodes, blokādes utt., tādējādi uzlabojot pacienta dzīves kvalitāti.
- Psiholoģiskas problēmas risina psihologs, kā arī ārsti, māsas, kapelāns, sociālie darbinieki utt.
- Sociālā darbinieka uzdevums ir risināt pacienta un viņa ģimenes sociālās problēmas: informācija par pacienta tiesībām un iespējām, juridisku formalitāšu kārtošana, kā arī pārvešana uz mājām, pansionātu vai citu speciālu iestādi, kopšanu organizēšana mājās.

Vide un pakalpojumi

3. Paliatīvās aprūpes dienestam jāaptver plašs pakalpojumu loks: aprūpe mājās, slimnīcā, daudzprofilu vai specializētajās nodaļās, dienas stacionāros, ambulancēs, ātrās palīdzības vietās. Aprūpei jābūt vispusīgai un jāatbilst veselības aprūpes sistēmas prasībām un kultūrai. Tai jābūt centrētai uz cilvēka mainīgajiem vajadzībām un vēlmēm.
4. Jāatbalsta brīvprātīgo kopēju darbs un jāizvairās no sociālām kļūmēm, piemēram, nedrīkst pieļaut, ka kopējs zaudē darbu cilvēka kopšanas laikā. Vēlams saņemt oficiāli noformētu atļauju, piemēram, atļauju „*slimnieka kopšanai*”.

Vide un pakalpojumi

5. Visiem profesionālajiem darbiniekiem, kas piedalās cilvēka aprūpē ar ieilgušām, progresējošām slimībām, jādod iespēja konsultēties ar speciālistiem par viņa veselības stāvokli, ja vien tas ir nepieciešams.
6. Visiem PA cilvēkiem jebkurā laikā un situācijā jābūt pieejamām speciālistu konsultācijām paliatīvajā aprūpē.
7. Jānodrošina paliatīvās aprūpes vadība nacionālā līmenī un jāsaskaņo dažādu dienestu darbība, skaidri nosakot katra darbinieka pienākumus un atbildības pakāpi.
8. Jāizveido reģionāla aprūpes sistēma, lai pēc iespējas efektīvāk realizētu nospraustos mērķus.

Vide un pakalpojumi

9. Cilvēkam PA jāgarantē paliatīvās aprūpes pieejamība bez finansiālām barjerām.
10. Finansiāliem u.c. pasākumiem jānodrošina nepārtraukta aprūpe, kas atbilst viņa vajadzībām.
11. Jānodrošina iespēja sniegt īslaicīgu aprūpi gadījumos, kad cilvēka kopējiem mājās darba apjoms radījis gan fizisku, gan garīgu, gan emocionālu pārslodzi.

Saskarsme ar pacientu un viņa ģimeni

- Jānodibina kontakts ar cilvēku, viņa ģimeni, paliatīvās aprūpes darba grupu un jāizveido plāns, kā sākt, vadīt un kontrolēt aprūpi katrā atsevišķā gadījumā. Šādam aprūpes plānam ir pilnībā jāatbilst viņa vēlmēm.
- PA cilvēkam un viņa ģimenei ir ļoti svarīgi saņemt saprotamus norādījumus. Tādējādi tiek nodrošināta optimāla informācijas starp kopējiem, lai izvairītos no pārpratumiem un nesaskaņām.

Saskarsme ar pacientu un viņa ģimeni

- Paliatīvajā aprūpē jābūt īpašām attiecībām starp kopēju un cilvēku, kas veicina atklātību pret viņu un viņa ģimeni.
- Profesionāliem jāsniedz tikai tāds informācijas apjoms, kādu cilvēks vēlas pavēstīt savai ģimenei, noteikti ņemot vērā kultūras līmeņa atšķirības.
- Sniedzot informāciju cilvēkam, jāatrod veids, kā to pielāgot viņa emocionālajām un uztveres īpatnībām, kas var rasties ieilgušu un progresējošu slimību laikā.

Saskarsme ar pacientu un viņa ģimeni

- Jā bērni vai nu saistībā ar savu, vai vecāku slimību ir iesaistīti paliatīvajā aprūpē, saskarsmes veids jāpielāgo viņu vajadzībām.
- Sniedzot atbalstu cilvēka tuviniekiem (galvenokārt ģimenes locekļiem), jāpalīdz viņiem emocionāli un praktiski atbalstīt cilvēku, pielāgoties viņa slimības procesam un pārvarot bēdas un zaudējuma sajūtu.
- Īpaša uzmanība jāpievērš depresijas novēršanai un tās ārstēšanai, ja tā radusies spēku izsīkuma dēļ („izdegšanas” sindroms).

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Galēji svarīga ir aprūpes sniedzēja klātbūtne paliatīvās aprūpes procesā, kur prakses būtība ir radošas un kompetenta aprūpes veicēja sadarbība ar cilvēku un ģimeni.
- Šī sadarbība balstīta uz labām zināšanām un prasmēm PA cilvēku aprūpē, atvieglojot viņu dzīves beigu posmu.
- Tā ir profesionāla aktīva, līdzjūtīga un atbalstoša aprūpe, kas domāta, lai mierinātu mirstošu cilvēku un viņa ģimeni, mazinot fiziskās un psiholoģiskās ciešanas.
- Aprūpes praksē kā disciplīna ir kvalificēta, vienreizēja un unikāla, lai nodrošinātu visaptverošu, efektīvu, līdzjūtīgu un prasmīgu aprūpi, padarot cerību par īstenību: izārstēt dažreiz, atvieglot bieži un mierināt vienmēr.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Sākums aprūpētāja praksei ir cilvēka vispārējā stāvokļa novērtēšana, fiziskā komforta nodrošināšana un apkārtējās vides uzturēšana, kam seko turpmākā aprūpētāja rīcība – psiholoģisks atbalsts cilvēkam un garīgo ciešanu mazināšana, respektējot cilvēka personību, kultūru, reliģisko pārliecību, dzīves uzskatus un vērtības, izmantojot aprūpes prakses teoriju un standartus atbilstoši Ētikas kodeksam.
- Aprūpētājam ir ilgstošs un ciešs kontakts ar cilvēku un viņa ģimeni, kas dod unikālu iespēju labāk iepazīt viņu, novērot faktorus, kas rada cilvēkam neērtības un kas rada atvieglojumu. Veltītā uzmanība viņam, izrādītā interese par viņa problēmām un pavadītais laiks cilvēka tuvumā parasti ir labs placebo efekts, kas veicina citu terapiju efektivitāti. Ikdienas aprūpes procesā aprūpētājs sistemātiski novēro un dokumentē dzīves kvalitātes pārmaiņas, kā arī veicina darbības, lai uzlabotu cilvēka labsajūtu, cik vien tas iespējams.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Kompetence, atbildība un mērķi paliatīvās aprūpes veicēju praksē ir kompleksi un atšķirīgi no pārējo cilvēku aprūpes procesa. Uzsākot aprūpi, aprūpes veicējam, jānoskaidro cilvēka un viņa ģimenes reakcija uz diagnozi un paliatīvās aprūpes būtību. Tas prasa no aprūpētāja gan profesionālas zināšanas un prasmes, gan psiholoģisku sagatavotību neārstējama un mirstoša cilvēka aprūpē, lai spētu nodrošināt cilvēka labsajūtu un apzinātos savas prakses nozīmi.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Aprūpētājs koordinē sadarbību starp ārstu, psihologu, sociālo darbinieku, kapelānu, cilvēku un viņa ģimeni.
- Aprūpētājam jābūt gatavam aprūpēt paliatīvās aprūpes cilvēkus un jāapgūst prasmes strādāt ar citiem komandas dalībniekiem, respektējot cilvēka dzīvību un veselību, ievērojot viņa tiesības, konfidencialitāti un autonomiju, garantējot cilvēka drošību.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Daudzie fiziskie simptomi rada nepatīkamas pārmaiņas cilvēka ikdienas dzīvē, ietekmējot dzīves kvalitāti, radot negatīvu iespaidu arī uz cilvēka psiholoģisko, garīgo un sociālo labsajūtu.
- Aprūpētājam, kurš praktizē paliatīvajā aprūpē, nepieciešamas zināšanas par fizisko simptomu izpausmēm un to mazināšanu vai novēršanu.
- Īpaši jāpārzina biežāk sastopamie vispārējie simptomi, tie jāvēro, jānovērtē un jānovērš progresējošas slimības gadījumā, piemēram, respiratorie, gastrointestinālie, kardiovaskulārie traucējumi, kā arī kaheksija, nogurums, nespēks, patoloģiski lūzumi, izgulējumi un citi stāvokļi.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Cilvēkiem šo simptomu izpausmes ir atšķirīgas, mainās intensitāte, ilgums un biežums, slimībai progresējot.
- Rūpīga cilvēka uz klausīšana, pārmaiņu novērtēšana un viņa apskate ļauj sniegt kvalitatīvu paliatīvo aprūpi.
- Simptomu mazināšana ir viena no svarīgākajām darbībām, ko veic veselības aprūpes speciālisti māsa un ārsts.
- Aprūpētājs ir tā persona, kas palīdz cilvēkam nodrošināt ikdienas aktivitātes un ērtības, saglabāt un uzturēt labāko iespējamo mobilitāti, mazināt vai novērst sāpes un citus simptomus, nodrošināt un uzturēt fizioloģiskās vajadzības.

Aprūpes sniedzēja loma paliatīvo pacientu aprūpē

- Par aprūpes prakses kvalitāti liecina gan simptomu atvieglošana, gan atbilstoša aprūpe cilvēka labklājības uzturēšanai vislabākajā iespējamā līmenī, kam pamatā ir nepārtraukta aprūpes pieejamība cilvēkam – 24 stundas diennaktī, septiņas dienas nedēļā, kā arī sadarbība starp komandas dalībniekiem, kas ir PA iesaistītie aprūpes veicēji.

Paldies, visiem, kas veic šo svarīgo darbu!

Šī publikācija ir tapusi ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu. Par šīs publikācijas saturu pilnībā ir atbildīga Aizkraukles novada pašvaldība un tas nevar tikt izmantots, lai atspoguļotu Eiropas Savienības uzskatus.

Visi projektā izstrādātie informatīvie materiāli ir Aizkraukles novada pašvaldības īpašums, tos nedrīkst pārpublicēt bez saskaņošanas ar pašvaldības Attīstības nodaļas speciālistiem

Projekts “Improvement of the Supply of Vulnerable Population Needs-based Social Care Services: care Brought Closer to Recipients' Homes” Nr. ENI-LLB-1-031 īstenots Eiropas kaimiņattiecību instrumentu ietvaros

